

Тетяна Гошко

НА ШЛЯХУ ДО АМЕРИКИ

(листи Миколи Чубатого до Лева Окіншевича 1946-1948 рр.)

В архіві НТШ-А в Нью-Йорку зберігається фонд Лева Окіншевича, матеріали якого є важливим джерелом до історії української еміграції. Біографія Лева Окіншевича добре znana. Оскільки вчений був дослідником не лише української, а й білоруської історії¹, то його доробок вивчали і українські, і білоруські історики та правознавці². В поле зору дослідників потрапила як історіографічна спадщина Лева Окіншевича, так і його робота у ВУАН³. Його особу і доробок високо цінували сучасники, і цінують нащадки. Зокрема, дослідник української історіографії ХХ ст. Віталій Яремчук зазначав: «Одним із найбільш талановитих і самобутніх істориків України ХХ ст. був Лев Олександрович Окіншевич (Окіншевич) (1898-1980). Не підлягає сумніву, що він належав до зірок першої величини в когорті блискучих вчених 1920-х рр. – «золотої доби» історичної науки Радянської України, а потім залишався помітною постаттю в зарубіжній (діаспорній) українській та білоруській історіографіях»⁴.

Творчість Лева Окіншевича цікава історикам з різних перспектив – як співробітника ВУАН, як члена НТШ Америки, як дослідника Гетьманщини, а також не в останню чергу як історика права, чії роботи утверджували і розвивали цю галузь науки в Україні та за її межами. Можливо, саме тому на історико-правові дослідження Л. Окіншевича і нині посилаються українські дослідники нової генерації істориків права⁵.

Однак, не всі сторінки життя і діяльності вченого однаково добре представлені в літературі. Зокрема, небагато є інформації про обставини переїзду Лева Окіншевича з родиною до США. Примітно, що і сам вчений, пишучи автобіографічну розвідку, висвітлив своє життя лише до 1938 року (робота була видана після смерті автора)⁶. Можливо тому, що все, що з ним трапилося потім, було доволі травматичним, або він це зробив з інших міркувань. Другий відтинок життя історика досліджений значно скромніше. Відомо, що після фактичного розгрому ВУАН Л. Окіншевич якийсь час працював у Ніжинському педагогічному інституті, в 1934 р. через загрозу переслідувань з боку НКВД переїхав до Казахстану, але уже в 1937 р. через родинні обставини переселився до Смоленська. Під час радянсько-німецької війни Лева Окіншевича мобілізовано до армії, але незабаром він потрапив у полон, а після звільнення повернувся до Києва, де працював у Міській управі та деканом юридичного факультету відновленого університету. В 1943 р. евакуювався з Києва, переїхав до Праги, де був обраний

професором Українського Вільного Університету, а після передислокації УВУ до Мюнхена, очолив правничий факультет цього університету⁷. Однак побутові труднощі і відсутність реальних перспектив, примусили Лева Окіншевича із сім'єю переїхати за океан. Цей етап життя вченого вивчений далеко не достатньо, хоч він і був доволі насиченим і напруженим.

Історія переїзду Окіншевича водночас типова і унікальна. Хоча б тому, що не він один шукав тоді

Лев Окіншевич

можливостей почати нове життя на новому місці. Питання переїзду за океан постало перед цілим університетом. У лютому 1945 р., після перших бомбардувань Праги і руйнування університетського Музею, в УВУ порушили питання про евакуацію. Дебати були важкими, але в підсумку університет вдалося евакуювати, щоправда лише до Мюнхена. Як згадує Н. Полонська-Василенко: «Мюнхен був тоді цілком зруйнований. Тяжко було знайти якийсь куток, де можна було б притулитися. Та не зважаючи на жах цього зруйнованого міста, на безперспективність влаштуватися в ньому, серед руїн, знайшлися й тут ідеалісти – вчені, які знову почали розпалювати смолоскип вільної науки»⁸. Однак, матеріальне становище як університету, так і його професорів було доволі складним. І не зважаючи на те, що баварська влада і американська окупаційна адміністрація вітали перенесення УВУ до Мюнхена, та попервах вони не мали можливості надати конкретну матеріальну допомогу. Однак, чутки про університет ширилися по таборах, і кількість його студентів зростала, а число викладачів наприкінці 40-х рр. досягло 70 осіб. Але матеріальне становище не покращувалося. Ситуацію ускладнила проведена в Німеччині в 1948 році

грошова реформа. Н. Полонська-Василенко називає її першою катастрофою для УВУ: «Перша катастрофа була матеріальна: це була валютна реформа, яка позбавила УВУ тих невеликих заощаджень, які було зроблено. Критично, вона позбавила українські організації можливості допомагати УВУ субсидіями, бо вони самі опинилися в скрутному стані»⁹. Тоді власне і постало питання про переїзд за океан, який став другою катастрофою для УВУ, на думку тієї ж Наталії Полонської-Василенко.

Про ці події, зокрема, дещо детальніше і менш емоційно згадує Дмитро Дорошенко у своєму листі до Лева Окіншевича від 4 жовтня 1948 р.: «Дякую за інформацію про життя наших людей у Німеччині – про валютну реформу і про УВУ. Мені вже декілька людей писали про тяжкі наслідки тої реформи і про

Микола Чубатий

вибори ректора¹⁰. По правді кажучи, сенс боротьби за ректорську «булаву» не зовсім мені ясний. Так ніби виглядає, що проф. Мірчук стояв за тимчасове залишення УВУ в Мюнхені, а проф. Кубійович – за переїзд Ун-ту до Америки чи до Канади»¹¹. Щоправда, Д. Дорошенко тут-таки висловлював сумніви щодо можливості реалізації такого проекту: «Але ж я й досі не бачу реального практичного способу переїзду за океан цілою групою; може щось в цім напрямку робиться що до Америки, але що до Канади, то я не бачу (поки що) якоїсь реальної можливості спровадити цілу групу науковців, хіба що дехто може дістатися сюди індивідуально, та й то під виглядом фізичного працівника»¹².

Напевно оцінюючи складність ситуації і розуміючи малу ймовірність переїзду УВУ за океан, Лев Окіншевич ще від середини 40-х рр. почав самотужки готувати ґрунт для свого переїзду до США разом з родиною. Велику активність в уможливленні цих планів проявив Микола Чубатий, листи якого до Лева Окіншевича часта можуть допомогти

відтворити події, пов'язані із переїздом вченого до Америки. Ба більше, видається саме Чубатий, як видно із листування, подав Лева Окіншевичу таку ідею, наголошуючи на тому, що такий вчений потрібний в Америці для розвитку української справи¹³.

Сам Микола Чубатий опинився в Америці випадково. Як він сам зізнається: «Мій побут на американській землі недавній тай чисто випадковий. Однак з випадкового з конечности перемінився в постійний. До Америки виїхав я зі Львова при кінці серпня 1939 р. на оден міжнародний конгрес у Вашингтоні. Виїхав тут на три тижні так і остався вже на 7 літ»¹⁴. Будучи членом Міжнародної католицької організації «Рах Романа» та директором підсекретаріату східних справ, Микола Чубатий 10 серпня 1939 р. виїхав до США, щоб взяти участь у роботі Міжнародного конгресу даної організації. З ним поїхала і дружина. Поїздка мала тривати лише три тижні, однак напад Німеччини на Польщу і фактичний початок нової світової війни змінили плани вченого, він не зміг повернутися до Європи і залишився у США до кінця життя. Як пише Наталя Григорук: «М. Чубатий згадував, що його приїзд до США, як члена Міжнародної організації "Пакс Романа", став для нього у ті воєнні часи найкращою рекомендацією перед американською владою, тому що "Пакс Романа" в довоєнний період мала характер антикомуністичної і антифашистської організації. Через це в США вважали, що всі українці на той час мають антинацистські симпатії. Тому М. Чубатий, отримавши паспорт громадянина США, мав повну свободу для публічної праці та журналістської діяльності. Безперечно, М. Чубатий широко використовував свободу пересування, яка йому була надана»¹⁵.

Спершу, в 1939-1941 рр., М. Чубатий працював професором у Коледжі св. Василя в Стемфордї, в 1941 р. на стало переїхав до Нью-Йорка, де став співробітником часопису «Свобода»¹⁶. Зарекомендувавши себе в США як інтелектуал¹⁷, М. Чубатий також розгорнув активну громадську діяльність. Найперше, саме за його ініціативи було реорганізовано роботу українських установ в Америці. «Перебуваючи у Детройті, М. Чубатий ще з деякими українськими патріотами створили ініціативний комітет для створення Ради американських українців, який 4 липня 1943 р. в день свята американської незалежності підготував відозву до американських українців, запрошуючи їх на новий конгрес для обрання Українського Конгресового Комітету Америки (далі – УККА)¹⁸. Він відбувся 22–23 січня 1944 р. у Філядельфї, в ньому взяло участь 235 делегатів. Заслухано 9 доповідей і прийнято рішення про оновлення УККА». Прийняли рішення про організацію англомовного українського часопису «The Ukrainian Quarterly»¹⁹, редактором якого обрали М. Чубатого. Часопис потребував авторів, а українська справа в Америці — активістів. Тому М. Чубатий

був зацікавлений у приїзді деяких українських дослідників до США. Особливо це стосувалось Л. Окіншевича: по-перше, М. Чубатий знав його ще з часів роботи науковця в Києві, по-друге, Лева Окіншевича шанували в мюнхенських інтелектуальних колах, а по-третє, М. Чубатий вважав його «як серйозну наукову силу в ділянці української історичної науки».

Микола Чубатий заочно знав Лева Окіншевича ще з довоєнних років. Зокрема, з його листів довідуємося про взаємини львівських і київських дослідників у міжвоєнний період²⁰: «Ваші праці за часів професора Грушевського в Академії, мого вчителя, дуже мені подобались своєю солідністю та величезним запасом матеріалу, що Ви ним оперували. Всі видання Комісії історії Українського Права я все діставав, та за Вашою працею пильно слідкував. Там у Вас був мій учень з Українського Тайного Університету у Львові – Сосенко, то й він дбав, щоб ніяка цікава книжка з тої ділянки не пропала для мене»²¹.

Контакти і співпраця тривали і в перші повоєнні роки. Саме в цей час УВУ обирає М. Чубатого професором церковного права правничого відділу УВУ, за що Чубатий щиро дякує Л. Окіншевичу в листі від 3 червня 1947 р., однак висловлює побоювання, чи це не перешкодить взяти на посаду людину, яка б реально викладала в УВУ, оскільки для нього в силу об'єктивних обставин ця посада була більше почесною, аніж реальною²².

Також в УВУ перевидали «Історію українського права» М. Чубатого в двох частинах і як третю частину цієї роботи опублікували дослідження Лева Окіншевича, яке своєю чергою вітав М. Чубатий, що підкреслює у своєму листі до Окіншевича від 3 червня 1947 р.²³. Далі у цьому ж листі М. Чубатий просить свого адресата написати статтю до «The Ukrainian Quarterly» на тему «Москва та Українська козацька держава», обіцяючи прийнятий у виданні гонорар²⁴. Щоправда, хоч організований і курований ним кварталник («The Ukrainian Quarterly» (1944–1957)) не мав тоді наукової ваги і відповідно авторитету, все ж він крок за кроком доводив своє право на існування в науковому світі на Американському континенті. І незважаючи на скруту, тоді дописувачі кварталника отримували гонорари – 3 долари за сторінку²⁵. Плата ця була невелика, але важлива, як для підтримки дослідників-емігрантів, так, зрештою, і для престижу

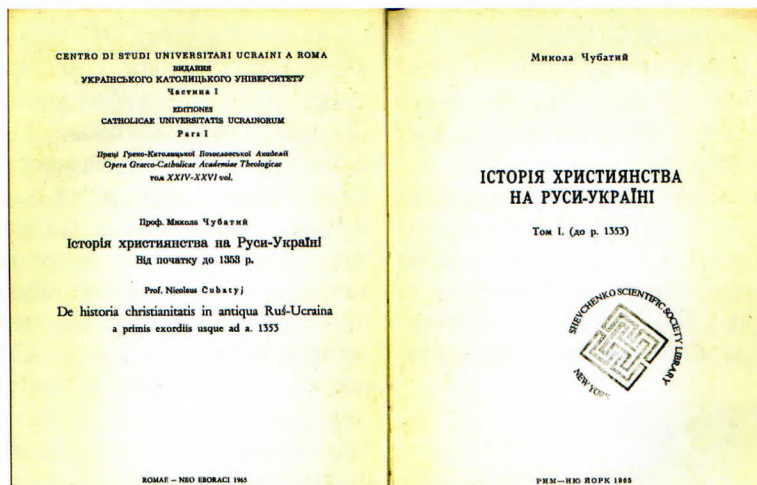
журналу.

Вага цього факту стає ще більш зрозумілою, якщо згадати слова І. Борщака, висловлені в одному з листів до Л. Окіншевича від 2 вересня 1949 р.: «Знаю, що в Америці українські видання мають поганий звичай не платити гонорари, що вважаю ознакою примітивності. Тому між іншим сам ніколи не дописував туди. Це явище тим огидніше, що більшість газет зв'язані з різними товариствами, мають змогу платити хоч би невеличкий гонорар, тим більше, що іде мова про скитальців, що про них так багато голосять. Все це лише ознака українського хамства і глупоти, але Бог покарав ті

газети, і немає мабуть, на світі більш дурних...»²⁶ (щоправда, далі йде цікавіше зауваження: «...Правда, що наша «Україна» поки що не може платити гонорар, але я твердо переконаний, що вона таки буде платити, інакше не варто її видавати. Яке право маєш прохати в убогого науковця статтю, якщо заздалегідь знаєш, що не платитимеш йому...»²⁷). На маргінесі можна хіба зауважити, що, на превеликий жаль, це питання і нині актуальне для українських наукових видань. До честі редакції «The Ukrainian Quarterly» і М. Чубатого, вони таки знаходили можливість платити гонорар, хоч би і символічний.

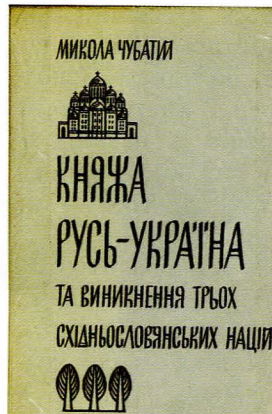
Інтерес Чубатого, який активно допомагав українським вченим переїхати до США, полягав, окрім іншого, у надії на створення серйозного наукового українського осередку на теренах Америки. Про це він відверто пише в одному з листів до Окіншевича: «Американські українці тут культурних організацій так як не мають ніяких. А ці, що є, то ведені в англійській мові. Молодь є на 100% замєриканізована, а український культурник тут так як непотрібний. Ви певно читали мої статті у Свободі²⁸ і я схотів би щось тут зорганізувати, щоби зробити тут резерват української культури, однак таку річ треба доперва зорганізувати. Старші люде, емігранти тут (на 90% із західної України) мають патріотичне серце та гроші далиб на таку річ, колиб хтось взявся до зорганізування якоїсь культурної установи»²⁹. Одним із перших планів М. Чубатого з розвитку української справи в Америці був план відродження Наукового товариства ім. Шевченка³⁰.

У своїх листах М. Чубатий повідомляє про діяльність Американського християнського комітету в справах біженців (American Christian Committee for

Микола Чубатий.
Історія Християнства на Русі-Україні. Рим — Нью Йорк, 1965.

Refugees), який власне і займався допомогою діячам культури, які емігрували в Америку. Але, як справедливо підмітив М. Чубатий, США – країна прагматична, тому гуманітаріям було там не солодко, а отже, сподіватись на продовження своєї кар'єри у США українським вченим здебільшого не доводилось. Як зазначає вчений: «Америка для людини інтелігентної Європи з гуманістичним образованием не конче привітна. Америка це країна бізнесу та промислу. Люди з практичним заняттям тут легко знаходять працю та є знаменито платні. Натомість навіть американські гуманісти є лихо платні. Так для прикладу – вчитель гімназії (гайскулу) заробляє тут половину того, що добрий столяр чи маляр»³¹.

Микола Чубатий.

Княжа Русь-Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй.

Нью Йорк — Париж:

Організація Оборони Чотирьох Свобід України, 1964.

Такий же скептичний погляд на можливість для українських науковців-гуманітаріїв продовжити в Америці професійну кар'єру висловлював у своєму листі до Лева Окіншевича і Дмитро Дорошенко, при тому його зауваги не позбавлені певного європейського снобізму: «Але біда в тому, що інтелігентну працю знайти дуже тяжко. Україн[ських] Установ тут дуже мало, а які є, то всі посади в них уже зайняті. Чим більше приїждить сюди нових людей, тим більше зростає між ними конкуренція. Само собою, перевагу мають ті, хто знає англійську мову, або в кого є близька рідня, одне тут галичани мають перевагу над нашим братом, бо кожен має тут або «вуйка» або «стрия», та якось і мову більше серед них знають як наші. А про те, що таке наука, або хто такі науковці, тут мало хто знає й розуміє; про потребу зберегти в першу голову діячів науки, як «мозок нації», як її цвіт, мало кому спадає на думку. Як що Вам трапляється читати американські або канадійські газети, як самі можете бачити, який низький рівень тутешньої журналістики. Яка б там не була наша «скитальческа» преса, але з нею не можна й рівняти пресу американську, і це може Вам служити мірилом взагалі тутешнього культурного життя. Вбоге воно,

одноманітне і нецікаве»³².

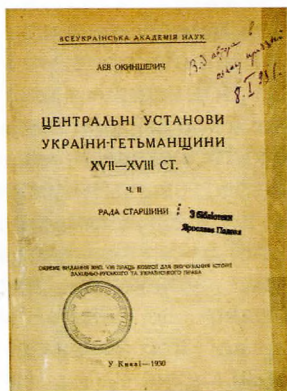
Подібні думки щодо можливостей наукової роботи у Франції висловлював Ілько Борщак у листі до Окіншевича від 3 грудня 1948 р.: «Особисто я волів би щоби Ви та інші вчені оселилися би тут (тут немає ні одного вченого українця, не можна створити навіть маленький науковий гурток), але матеріально це річ неможлива. Хиба що українці утримували б тут кілька науковців, що до цього ставлюся скептично»³³. Загалом І. Борщак був налаштований скептично і щодо можливостей перенести діяльність УВАН за кордон, зокрема у Францію, причому не тільки з фінансових міркувань: «Я шаную членів УВА, поміж якими маю приятелів, але вважаю теж, що в еміграції краще було б обмежитися створенням звичайного товариства. Якось ніяково говорити чужинцям про Академію закордоном, коли існує академія в Києві, хоч зміст її мало подібний до європейських академій...»³⁴.

Щоправда, уже незабаром, коли справа з переїздом Окіншевича до США затягнулася, і знову виникли думки про можливий переїзд до Франції, І. Борщак 20 квітня 1949 р. написав до Лева Окіншевича: «За останніх часів я розважував Вашу справу й прийшов до переконання, що Вам краще все ж їхати до Парижа. Отжеж, як пишете, треба дати рацію серцеві, а не розумові. Зрештою, зовсім я не впевнений, що дійсно розумно їхати до Америки. Науковою працею не зможете займатися, бо ледве чи дістанетеся до американського університета, а якщо матимете справу з українською установою (це не певно), буде Вам певно неприємно. Немає нічого гіршого на еміграції залежати від української установи за океаном»³⁵. Отжеж Вас і в Америці чекає доля фізичного працівника й невідомо як там буде з Вашим сином. В Парижі науковою працею можна куди краще займатися й знайти в якійсь, навколо церкви, установі працю буде легше, не кажучи вже про стипендію. О. Перідон, що з ним конкретно матимете справу, людина вельми культурна (він на щастя голандець з походження), розуміє вагу науки й думаю, що жодних неприємностей у Вас не буде. Крім того є тут ще інші проекти, що з них усеж що небудь таки вийде. В цих проектах Ви знайдете своє місце. Має тут наприклад бути українська сільсько-господарська школа, де зможете викладати історію України»³⁶. Переконаючи Окіншевича переїхати до Франції, Борщак все ж зауважував, що мова лише про переїзд окремого вченого, бо «з одним лише вченим ми якось дамо собі раду»³⁷. Але, як відомо, з переїздом до Франції не склалося.

Обставини життя багатьох емігрантів підтверджували ці побоювання щодо перспектив у Америці. Зрештою, і сам М. Чубатий, який висловив в листі згадані вище скептичні міркування, «тільки 50% жив із журналістики, а 50% з годівлі курей»³⁸.

Незважаючи на клопотання колег, спершу справа для Л. Окіншевича і його родини склалася не

надто добре. М. Чубатий вважав, що вченого такого класу, яким був Лев Окіншевич, можна спробувати влаштувати бодай на педагогічну роботу: «З людьми з «Американ Крісчіен Коміти» ми ту справу передумували і прийшли до переконання, що може для таких людей гуманістів, як Ви³⁹, можна б найти працю як вчителів російської мови, яку тут тепер зачали доволі сильно виучувати»⁴⁰. Але американські колеги зуміли знайти професору лише роботу на

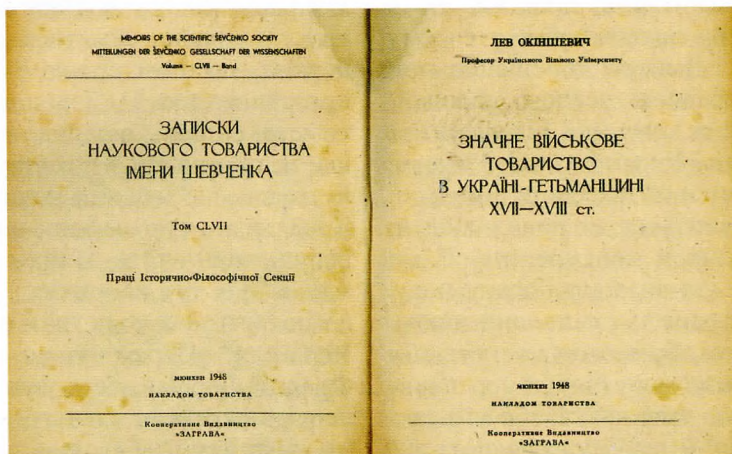
Лев Окіншевич. *Центральні установи України-Гетьманщини XVII-XVIII ст. Ч. II. Рада Старшини. Київ. 1930*
Дарчий підпис: "Від автора в ознаку приязні. 8. I. 951".

фермі у пана Кузя, де родина мала б поселитися. Але з переїздом було не все просто, виникали проблеми не лише матеріальні, чи проблеми морального вибору, але на перешкоді ставали звичайні технічні помилки. Зокрема, з листа від 29 грудня 1948 р. довідуємося, що, готуючи пакет документів для переїзду родини професора, забули вписати тринадцятирічного сина Окіншевича. Відтак могли виникнути труднощі при перетині кордону, а крім того згаданий п. Кузя не хотів підписувати необхідні додаткові документи, мотивуючи це тим, що не має окремої кімнати для дитини. А коли погодився, то тільки за умови, що родина зупиниться у нього лише на два-три тижні, а потім вони повинні виселитися і, можливо, навіть знайти іншу роботу⁴¹.

Після цих життєвих перипетій, Леву Окіншевичу разом з родиною в 1949 р. вдалося виїхати до США. Подальша його доля відома, оскільки описана у багатьох біографічних розвідках про вченого. Хоч шлях до Америки родини Окіншевича був непростим, та й перші роки в США склалися саме

так, як передбачали колеги: «В червні 1949 р. проф. Окіншевич виїмався до США, де осів в Нью-Йорку. Перші роки працював як фізичний робітник, (що було майже без винятку уділом цілої української повоєнної еміграції) в Ленкос Гилл Меморіал Госпітал оф Квінс, як чистильник»⁴². Але Лев Окіншевич зумів переламати ситуацію. Восени 1951 р. він долучився до праці над проектом вивчення СРСР, фінансованим фондом Форда, при Колумбійському університеті. Ярослав Падох зазначав: «На цій посаді, яка дала змогу після довгої проволочки повернутися до майже нормальної наукової праці, Л. Окіншевич перебував до закінчення того Проекту до кінця лютого 1954 р. Від 1-го березня того року він став на працю в Бібліотеці Конгресу в Вашингтоні, як каталогіст і перекладач. На цій праці провів повних 15 років аж до відходу на пенсію з днем 28 лютого 1969 р. З того часу аж до смерті 7 листопада 1980 р. проживав і безнастанно боровся з невилікувальною недугою в своєму домі в Гиллкрест Гиллс, мерилендського штату разом із своєю другою дружиною Вірою й під її невсипущою опікою»⁴³.

Таким чином, Микола Чубатий не помилився у своїх сподіваннях. Лев Окіншевич довів, що чимало зробив для української справи і розвитку українських наукових інституцій на американському континенті, власне, як і розраховував Чубатий. Наскільки добрим і успішним організатором наукового і громадського життя українців в Америці був Лев Олександрович Окіншевич, видно з його ділового листування, що зберігається у Архіві НТШ в Нью-Йорку. Ця багата епістолярна спадщина вченого, яка досі не опублікована, може слугувати джерелом для дослідження як постаті самого вченого, так і ряду інших представників української і білоруської історіографії, які листувалися з дослідником, а також містить чимало цікавих матеріалів до історії українських наукових установ Америки та до історії української еміграції. Зокрема, в листах М. Чубатого до Л. Окіншевича трапляються натяки на політичні інтриги в середовищі української еміграції⁴⁵. До прикладу, А. Яковлів, який теж звертався по допомогу до Миколи

Лев Окіншевич. *Значне військове товариство в Україні-Гетьманщині XVII-XVIII ст. Мюнхен: Загрова, 1948.*

Чубатого, у листі до Л. Окіншевича від 19 листопада 1948 р. скаржить на те, що йому відмовляються допомагати через неправдиві чутки, які про нього поширюють колеги⁴⁶. Але це вже зовсім інша історія.

Листи Миколи Чубатого до Лева Окіншевича (1946-1948 рр.)

З Фонду Лева Окіншевича. Архів Наукового Товариства ім. Шевченка в Америці

№ 1.

Нью Йорк 19 червня 1946

Вельми Шановному
Пану Професорови Льву Окіншевичови

Мінхен, Баварія

Вельми Шановний Пане Професоре!

Щиро дякую за ласкаву вістку про себе. Ваша особа мене живо інтересувала, тому що я бачу у Вашій особі визначного вченого, якого праці я читав все з великим заінтересуванням та з великою увагою ставився до них. Припадково перед півтора роком вичитав я десь, що Ви перебуваєте в Празі. Річ природна, що я сподівався, що Ви там не остались, але живете десь поміж скитальцями. Вкінці довідався я, що Ви працюєте на Вільнім Українським Університеті в Мінхені. Дуже з того зрадів⁴⁶.

Ми особисто незнакомі, однак Ви свого часу писали до мене з Києва в одній дрібній справі, коли я співпрацював в опрацюванні Української Загальної Енциклопедії поруч других. Тоді Ви були ласкаві прислати мені деякі інформації про співробітників Комісії Історії Українського Права.

Не хочу входити у Ваші приватні справи, однак вважаю Вас за людину науковця, вартісну для нації й мене інтересує, які Ваші пляни на майбутнє. Чи думаєте оставати в Європі тай десь притулившись чекати нашого кращого завтра, чи плянуєте Ви виїхати за море до Америки.

Мій побут на американській землі недавній тай чисто випадковий. Однак з припадкового з конечности перемінився в постійний. До Америки виїхав я зі Львова при кінці серпня 1939 р. на олен міжнародний конгрес у Вашингтоні. Виїхав тут на три тижні, так і остався на сім літ. Папір, на яким пишу оцего листа, це офіційний папір нового Комітету Помочи Діячам української Культури. Ціль того Комітету є помогти українським науковцям, письменникам та митцям, що того б бажали виїхати до Америки.

Еміграційні приписи американської влади є доволі ригорозні, однак все таки може бути можливість кілька десятків людей перевезти тут. Коли б це удалося, то тоді можна б думати про обновлення на терені Америки якоїсь наукової установи, що на час українського національного лихоліття заступалаб і київську Академію Наук і

львівське Наукове Товариство ім. Шевченка.

Американський терен для такої праці твердий, особливо для українців⁴⁷, однак колиб найшлися тут люде, то можнаб може й щось зробити доброго. Не піддаю Вам Пане Професоре ніяких сугестій, однак колиб було Вашим бажанням дістатися за море, то прошу мені це написати. Я взяв би Вас при нашій праці під увагу як одного із перших, бо вважаю вас за дуже серйозну наукову силу в ділянці української історичної науки. В такому випадку прошу подати свої блищі дані: дату уродження (місцевість неконечна), ваші родинні обставини, тай взагалі що плянуєте.

На цім закінчивби я того мого листа, я справді радий, що навязав з Вами нитки кореспонденції. До мене можете писати про французьки, чи по німецьки, або по англійськи. Французьку мову розумію, а тамтими двома другими доволі добре володію. Чи Вам попав в руки журнал, який я тут видаю, під заголовком: «Ді Юкренин Квотерли». Подбаю Вам його переслати.

Щирі поздоровлення.

Микола Чубатий⁴⁸.

Фонд Лева Окіншевича. – Спр. 1: Листування. 1943-1950 рр. – Арк. 26-26 зв.

№ 2.

Мава, 10 вересня 1946

Вельми Шановний
Пан Професор Лев Окіншевич Декан

Мінхен

Вельми Шановний та Дорогий Пане Декане!

Щиро дякую за ласкавого листа та довірря до мене. Ваші праці ще за часів професора Грушевського в Академії, мого вчителя, все дуже мені⁴⁹ подобалися солідністю та величезним запасом матеріялу, що Ви ним оперували. Всі видання Комісії Історії Українського Права я все діставав та за Вашою працею⁵⁰ пильно слідкував. Там у Вас був мій учень з Українського Тайного Університету у Львові – Сосенко тай він дбав, щоби ніяка цікава книжка з тої ділянки не пропала для мене. Цікаве, де він тепер, чи живе? Бо по нім слід загинув. Він мабуть вженився. Був у о. Щепанюка, Укр. Католи.

пароха Києва⁵¹.

Переходжу до справи, що Вас ближче інтересує. Ви покликаєтеся на мій лист до Вас з 19 червня с.р. Одначе я писав вже до Вас пізніше в серпні мабуть, бо в дома не маю актів під рукою. В цім листі я Вам доносив, що «Американ Крісчієн Комити фор Рефюлжіс», з яким наш Комітет Помочи Скитальцям Діячам Української культури⁵² співпрацює, взяв Вас на лист тих українських діячів культури, яких той американський Комітет нам обіцяв спровадити до Америки. Той Комітет обіцяв нам: подбати за покриття коштів перевозу до Америки та допомгти дістати віза, дати першу поміч в Америці⁵³.

Заковика тільки, що тоді я не знав докладно про Ваш родинний стан та не подав нічого про Вашу рідню. Воно може й краще, що так сталося, бо на місці в Мінхен⁵⁴ Ви будете могли докладніше представникови того Комітету представити стан Вашої⁵⁵ рідні.

Не знаю, чи Ви мій другий лист дістали. Коли ні, то ще раз Вас інформую, що Ви маєте негайно відшукати представника того Комітету в Мінхен та увійти з ним в контакт. Його адресу дістанете в американськiм консуляті в Мінхен.

Я думаю, що представник «Американ Крісчієн Комити фор Рефюлжіс»⁵⁶ в Мінхен вже певно⁵⁷ має якісь інструкції від своєї централі в Ньюорку між другими, також в справі Вашої особи. Коли він скаже Вам, що він не має згадки про Вашу родину, то прошу йому сказати, що Український Комітет Помочи Діячам Української Культури не мав Ваших дат, тому нічого не подав. Прохайте, щоби помічу обняв всю Вашу родину.

Коли б мали які труднощі, то негайно пишть до мене, а ми будемо старатися тут на місці інтервенювати. Річ природна треба з тим рахуватися, що наші можливости не є надто великі. Одначе ми звідси зробимо все, що є в нашій силі.

Все ж таки Пане Професоре я обовязаний Вам представити стан, який є в Америці, щоби Ви не мали розчарування по приїзді до Америки⁵⁸. Я розумію пряму безвихідність Вашого положення в Европі та постійну небезпеку, тому краще йти десь в світ за очі, ніж там сидіти. Одначе Америка для людини інтелігентної з Європи з гуманістичним образуванням не привітна⁵⁹. Америка це країна бізнесу та промислу. Люди з практичними заняттями тут легко находять працю та є знаменито платні. Натомість навіть американські гуманісти є лихо платні. Так для прикладу – вчитель гімназії/гайскулу/ заробляє тут половину того, що добрий столяр чи маляр.

В ще гіршому положенню є українські гуманісти, бо вони практично не мають тут ніякого пристосування. Американські українці тут культурних організацій так як не мають ніяких. А ці, що є, то ведені в англійській мові. Молодь є на

100% замериканізована, а український культурник тут так як непотрібний. Ви певно читали мої статті у Свободі⁶⁰ і я схотів би щось тут зорганізувати, щоби зробити тут резерват української культури, одначе таку річ треба доперва зорганізувати. Старші люде, емігранти тут (на 90% із західної України) мають патріотичне серце та гроші дали б на таку річ, коли б хтось взявся до зорганізування якоїсь культурної установи.

До того часу українські діячі культури мусять якомсь поприміщуватись на якійнебудь праці. Це саме важка проблема. Якомсь жити мусите, але найти заняття у Вашій професії буде важко. З людьми з «Американ Крісчієн Комити» ми ту справу передумували і прийшли до переконання, що може для таких людей гуманістів, як Ви⁶¹, можна б найти працю як вчителів російської мови, яку тут тепер зачали доволі сильно виучувати. На всякий випадок вчіться англійської мови, бо це конечне. Якомсь жити будете. Америка країна богата, стандарт життя дуже високий тай якусь працю найти мусите. Одно тут добре, що людина бере якунебудь працю та й її шанують мимо того.

Так виглядає Америка. Це вважаю моїм обовязком Вам сказати. Я сам тільки 50% жив зі журналістики, а 50% з годівлі курей. Дивне це правда!

Щиро Вас здоровлю та бажаю Вам найкращих успіхів.

Ваш М. Чубатий.

Фонд Лева Окіншевича. – Спр. 1: Листування. 1943-1950 рр. – Арк. 2-23в.

№ 3.

Мава, 3 червня 1947

Професор Лев Окіншевич, Мінхен.

Вельми Шановний та Дорогий Пане Професоре!

Ваші два останні листи дістав. Вірте мені, що мені невимовно прикро, що я так затягаюся з відповіддю. Та прошу мені вірити, що мені деколи фізично неможливо відповідати негайно на листи.

Америка тільки здалека така приманчева. Само життя тут важке. За це життя високого стандарту треба дуже важко працювати. В додатку мені теж здоровле не дописує вже, бо забагато обовязків громадських набрав на себе, з яких важко вивязатися поза працею на хліб насущний.

В додатку не хочу цего закривати, американські українці це вже люди доволі вистиглі з українського патріотичного запалу тай ще для справи української культури немає тут великого зрозуміння. Самому

прямо треба відповідати на цю повинь листів, що мене заливає.

«Рада б душа до раю, та гріхи не пускають». Таке саме скажу про себе. Я радби всім товаришам праці зі серця допомогти та помочи немає від других тай в додатку наші можливості не є такі великі як здалека може видаватися.

Розговорився про справи загальні а Вам краще б знати про справи конкретні. Чому Ви Пане Декане не пишете мені ані в однім листі про Ваші дальші заходи в «Американ Крісчіен Коміти». Знаю, що багато наших науковців доносить мені, що цей Комітет неконечно велике заінтересування виказує до тої справи. А все ж таки донесли мені, що дехто добився таки у них помочи. Чую, що професор Радзімовська⁶² вже близька виїзду.

Насамперед прошу мені донести, чи Ви дістали стан Ді Пі чи ні. Це є річ основна, бо американський уряд видав всім добродійним комітетам інструкцію тепер займатися виїздом тільки Ді Пі⁶⁵ осіб. Якщо у Вас є статус Ді Пі, то які заходи Ви вже поробили та яку відповідь Ви дістали від представника того Комітету.

Тепер той Комітет розв'язує, а всі його агенти переймає так званий «Ворльд Кавнсил оф Чорчес», себто чисто релігійна протестантська установа. Як це вийде для нас, побачимо. На всякий випадок я думаю, що ті самі представники в Німеччині остануть. Прошу Пане Декане добиватися, коли у Вас є тільки легальні вимоги. На всякий випадок чи є добре чи зле, інформуйте мене про це, не вяжіться. Признаюся Вам, що я не є всемогучий, однак сидячи тут маю змогу принайменше⁶⁶ говорити з тутешніми центральними установами.

Два примірники першої частини моєї історії українського права я дістав; дякую щиро за ласкаву пересилку⁶⁷. Виглядає гарно як на воєнні обставини еміграційного університету. Я дуже радий бачити третю частину написану Вами⁶⁸. Дуже добре зробили Пане Декане, що взялися за ту роботу.

Коли появляться всі три частини, спонукайте когось, може доцента Гришка⁶⁹, щоби написав критику до «Українських Вістей»⁷⁰ та «Часу» або до «Української Трибуни»⁷¹; залежно котра політично-партійна віра йому ближча.

На Вашу адресу вислано два пакунки «CARE», оден від Українського Робітничого Союзу, Другий від Українсько-Американського Допомогового Комітету в Філадельфії. Оба пакунки вислані на інтервенцію нашого Комітету, чи дістали Ви їх Пане Декане? Так само чи дістаєте мій «Ді Юкреїнян Квотерлі». Прошу писати як живете та чого вам найбільше потреба. Що буде в моїй силі, буду старатися допомогти при помочи других установ, бо роля нашого Комітету посередничити в несенню помочи.

Переходжу в кінці до Вашого останнього листа

в справі призначення мене професором церковного права Вашого правничого віділу. Дякую Вам дуже пане Декане за Вашу прихильність та за Вашу ласкавість зробити мені ту честь принайменше формально вважатися членом Вашої Достойної Професорської Громади. Очевидно, що я ту честь приймаю та коли дістану офіційну відомість подякую університетови за ту честь. Однак я боюся чи це не зв'яже Вам рук в призначенню іншої особи, коли б така найшлася то треба б було дійсно ту катедру обсадити. Все ж таки ще раз дякую Вам за честь та пошану, яку Ви мені вчинили..., скажу словами Шевченка.

Повідомляю Вас вже тепер, що моя думка є, що призначення Др.Марголина⁷¹ почетним Доктором не є помилковим кроком, навпаки добрим. На погляди чи статті шалених голов не треба зважати. Др.Марголин це одинокий єврей, що ставиться до української справи позитивно, його книжка недавно видана несе вам користь, то чому того факту не признати навіть коли дещо, декому не подобається. Про це пишу особно до університету.

Може б Ви Пане Професоре були ласкаві написати статтю до мого Квартальника на тему: «Москва та Українська Козацька держава». Я маю на думці дістати характеристику Козацької Держави та систематичне обмежування прав України аж до повного зліквідування всякої самоуправи. Стаття має бути інформативна для американців, які про ту справу нічого не знають, тому треба давати тільки синтезу та загальні характеристичні черти не запускаючись в подробиці, хіба для ілюстрації тільки. Це мала б бути річ популярно-наукова. Коли Ви не знаєте англійської мови, прошу писати по українськи, однак майже конечним є писати на машинці. Ми маємо тут перекладчиків уроджених вже в Америці, тому їм читати писане письмо доволі тяжко. Коли стаття буде принята та печатана то ми платимо по \$3 від сторінки печатаної в Квартальнику.

Це були б здається всі справи, тому закінчую це доволі довге письмо як зворот попередних довгів та Вас щиро здоровлю остаючи з глибокою шаную

Ваш Микола Чубатий.

З цікавості рад знати від Вас про мого бувшого студента з Українського Тайного Університету Сосенка, який виїхав був в Україну та працював в Академії при Комісії історії українського права. Він мабуть оженився з дочкою О.Щепанюка Греко-католицького пароха в Києві. Чи живе добродій Сосенко ще де чи загиб?

Фонд Лева Окіншевича. – Спр. 1: Листування. 1943-1950 рр. – Арк. 3-3 зв.

№ 4.

Нью Йорк, 9 квітня 1948

Вельми Шановний Пан Професор Декан Лев
Окіншевич.

Мінхен.

Вельми Шановний Пане Професоре!

В зв'язку з бажанням Головної Ради НТШ, щоб зорганізувати матеріальну допомогу найвизначнішим вченим на скитальщині, розпочав я пропаганду за шуканням приватних осіб та установ, що погодилися принайменше через пів року висилати поодиноким нашим науковцям пакунки з поживою.

Мило мені Вам подати до відома, що Вам зобов'язався присилати живностеві пакунки Українсько-Американський Допомоговий Комітет в Рочестер, стейту Нью Йорк, Сполучених Держав Америки.

По одержанню першого пакунку / через уряд адв. Смука / прошу мене повідомити, щоб я знав, що ця акція працює.

Повідомляючи Вас Пане Декане про це, я Вас сердечно перепрошую за мою мовчанку на Ваші три листи. Прошу мені вірити, що для мене невимовно прикро, бо це нечемно. Однак в цім я безрадний, бо мої обов'язки громадські того роду і вже починаю поважно занедбувати обов'язки, в яких живу.

Тому відповім Вам вкратці. Що до Вашого пасерба, то таких шкіл для хлопців в Америці немає. Є тут тільки одна гімназія українсько-католицька в Стемфорді, однак вона відразу ставить собі завдання підготувати кандидатів для духовного стану. Інших не приймають.

Коли ж йде про Ваш переїзд до Америки, то справа аффідавітів тепер дуже важка. І хоч я маю

Вас на увазі, то зреалізувати того нині не можу.

Однак вневдовзі масово наші люди будуть могли переїхати до Америки. В американському конгресі підготовляється новий закон, що має допустити річно по 100000 скитальців без аффідавітів та перевезти їх на кошт держави. В цих має бути біля 20000 українців річно⁷². Будемо старатися поважну групу українських вчених вставити теж там. Хоч маємо поважний клопіт, що вони робити мають тут, зокрема україністи. Новий закон сподіваються вже буде ухвалений в травні, так що в червні мавби зачатися переїзд.

Я обов'язаний Вас повідомити, що після проф. Оглоблина Ви стали предметом нападів якихсь типів. В мому посіданню є лист від якихсь людей, що Вас та Оглоблина ставлять разом як людей непевних, хоч ці типи зрадилися тим, що мабуть думаючи, що я так слабо орієнтуюся в справах української науки, написали мені, що Ви не є ніяким вченим або професором. Не сподівалися сердяги, що я знаю Вас ще з перед 1930 року. Я думаю, що це робота провокаторів советських, які стараються цінних наших людей вбити в опінії українського громадянства. Про це прошу нікому не розказувати, бо я слідкую за джерелом теї провокації⁷².

Кінчу Пане Декане та Вас щиро здоровлю зі запевненнями все глибокої пошани до Вас.

Ваш М. Чубатий.

Примірники «Історії українського права» дістав. Дякую. З Христовим Воскресінням шлю щирі побажання всего найкращого! Христос Воскрес!

Фонд Лева Окіншевича. – Спр. 1: Листування. 1943-1950 рр. – Арк. 6-6 зв.

¹ У США, будучи дійсним членом Української Вільної Академії Наук і Українського Історичного товариства, Лев Окіншевич також був обраний дійсним членом Білоруського Інституту Науки і Мистецтва. Його вважали одним з провідних дослідників-білорусистів на еміграції. Я. Падох зауважив: «В листі до проф. Б. Крупницького з дня 6-го липня 1951 року Л. Окіншевич згадує, що йому пропонували головуство Білоруської Академії Наук (тобто Інституту), від чого він відмовився» (Падох Я. Лев Окіншевич – видатний історик державного права України-Гетьманщини // Український історик. – 1982. – № 3-4. – С. 95). Однак він продовжував підтримувати тісні контакти з білоруськими еміграційними інституціями, про що свідчать листи, написані до Л. Окіншевича їхніми членами.

² Падох Я. Лев Окіншевич – видатний історик державного права України-Гетьманщини XVII-XVIII ст. (1898-1980). – Нью

Йорк – Мюнхен, 1985; Ясь О. Лев Окіншевич і теорія циклічності історії // Хроніка 2000. – К., 2011. – Вип. 4 (90): Україна-Білорусь. – Кн. 1. – С. 175-197; Яремчук В. Історик українського права Лев Окіншевич // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2012. – № 2 (6). – С. 1-48; Кудін С. Проблема порівняльної історії права у працях Л.О.Окіншевича // Порівняльно-аналітичне право. – № 5. – 2014. – С. 33-37; Ясь А.В. Великое княжество Литовское и циклическая традиция историописания в рецепции Льва Окіншевича // Беларусь, Расія, Україна: дьялог народаў і культур. Серія «Гістарыяграфічныя даследванні». – Гродна: ЮрСаПрынт, 2013. – С. 131-140; Сагановіч Г. Лев Окіншевич як дослідник білоруського козацтва // <http://hi-phi.org.ua/historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/339-henadz-sahanovich-lev-okynshevych-iak-doslidnyk-biloruskoho-kozatstva> (вперше білоруською мовою стаття була опублікована в США у

виданні «Записки Беларускага інституту навукі і мастацтва» (т. 26, Нью-Йорк – Мінськ, 2003) та ін.

³ Про роботу Комісії для вивчення західно-руського і українського права ВУАН див.: Гошко Т. До історіографії німецького права в Україні // Україна в Центрально-Східній Європі. – Вип. 12-13. – К., 2013. – С. 347-377; Мишак І. Основні напрямки наукової діяльності Комісії для вивчення західноруського та українського права ВУАН // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – Вип. 1. – К., 2015. – С. 14-18; Падох Я. Лев Окіншевич – видатний історик державного права України-Гетьманщини XVII-XVIII ст. (1898-1980) // Український історик – 1981. – № 1-2. – С. 110-117.

⁴ Яремчук В. Історик українського права Лев Окіншевич // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2012. – № 2 (6). – С. 1.

⁵ До прикладу див.: Завадська С. Правові акти генеральної військової старшини як джерело права Лівобережної України першої половини XVIII століття // Митна справа. – № 4 (88). – 2013. – С. 66.

⁶ Окіншевич Л. Моя академічна праця в Україні. – Львів, 1995. – 88 с. Сам автор назвав свою працю «Спомини вмираючої людини», але видавці змінили назву на менш песимістичну (Яремчук В. Історик українського права Лев Окіншевич // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2012. – № 2 (6). – С. 6).

⁷ Яремчук В. Історик українського права Лев Окіншевич // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2012. – № 2 (6). – С. 3-4.

⁸ Полонська-Василенко Н. Український Вільний Університет (1921-1971) // Український історик. – 1971. – № 1-2 (29-30). – С. 22.

⁹ Там само. – С. 23.

¹⁰ В 1947 р. ректором УВУ було обрано декана філософського факультету Івана Мірчука (<http://www.ufu-muenchen.de/assets/Uploads/Rectors-1921-2013-1300px2.jpg>)

¹¹ Archives of the Schevchenko Scientific Society in New York. – Архів Лева Окіншевича. – Спр. 1: Листування 1943-1950. – Арк. 12.

¹² Там само. – Арк. 12-12 зв.

¹³ Там само. – Арк. 26 зв.

¹⁴ Там само. – Арк. 26-26 зв.

¹⁵ Григорук Н. Громадська діяльність Миколи Чубатого в еміграції // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2015. – Вип. 1. – Ч. 2. – С. 165.

¹⁶ Ждан М. Микола Чубатий (з нагоди 80-ліття). – Мюнхен-Нью Йорк, 1970. – С. 6.

¹⁷ Микола Чубатий з 1946 р. був членом «American Historical Association» та «Academy of Political Science – Columbia University», а з 1952 р. – ALLSS (Там само. – С. 7).

¹⁸ Григорук Н. Громадська діяльність Миколи Чубатого в еміграції // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2015. – Вип. 1. – Ч. 2. – С. 166.

¹⁹ Антошук Л. Журнал «The Ukrainian Quarterly» як періодичне видання Українського Конгресового Комітету Америки // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки. Матеріали міжнародної наукової конференції «Українська діаспора: проблеми дослідження». – Вип. 9. – 2007. – С. 378-386.

²⁰ Один із аспектів цієї співпраці показано у статтях: Гошко Т. Іван Крип'якевич – ініціатор співпраці галицьких дослідників із ВУАН // Український історичний журнал. – 2010. – № 4. – С. 128-142; Гошко Т. До історії зв'язків галицьких дослідників з ВУАН у

1920-х рр. // Український археографічний щорічник. – Вип. 10/11. – Т. 13/14. – К., 2006. – С. 849-853.

²¹ Archives of the Schevchenko Scientific Society in New York. – Архів Лева Окіншевича. – Спр. 1. – Арк. 2.

²² Там само. – Арк. 3 зв.

²³ Там само. – Арк. 3 зв.

²⁴ Там само. – Арк. 3 зв.

²⁵ Там само. – Арк. 3 зв.

²⁶ Там само. – Арк. 41 зв.- 42.

²⁷ Там само. – Арк. 42.

²⁸ Микола Чубатий співробітник часопису «Свобода» від 1941-1954 рр. У повоєнний час М. Чубатий друкував дві-три статті на тиждень (Ждан М. Микола Чубатий // Український історик. – № 4 – 1969. – С. 31).

²⁹ Archives of the Schevchenko Scientific Society in New York. – Архів Лева Окіншевича. – Спр. 1. – Арк. 2 зв.

³⁰ Григорук Н. Микола Чубатий – науковець та громадський діяч // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць Серія: Історія, міжнародні відносини. – Тернопіль, 2010. – Вип. 5. – У 2-х чч. – Ч. 1. – С. 6.

³¹ Archives of the Schevchenko Scientific Society in New York. – Архів Лева Окіншевича. – Спр. 1. – Арк. 2 зв.

³² Там само. – Арк. 12 зв.

³³ Там само. – Арк. 17 зв.

³⁴ Далі І. Борщак наводить цікаве міркування, яке до певної міри характеризувало середовище українських інтелектуалів: «Що до різних титулів і «чинів», я вже застарий, щоби бути ласим на це. У нас узагалі, мабуть під галицьким впливом, за останніх часів пішла мода на титули: тільки й чути «пан доктор», «пан професор», «академік»... Я давній українець, вихований в демократичних традиціях нашої інтелігенції. За моїх часів у українських колах титул «професор» вживався лише коли говорили про Грушевського» (Там само. – Арк. 17-17 зв.)

³⁵ Не менш скептичним був Борщак і щодо політичних інтенцій українців. У тому ж таки листі він писав: «Ваша характеристика так званого політичного життя (кажу «так званого», бо я взагалі не вірю в якесь політичне життя на еміграції) мене не здивувала. Тут теж саме й так воно завжди було ось вже 30 років за мої еміграції. Тому я вже 20 років як відійшов од усього й ніколи не приступаю. Колись я піддержував Україну Скрипника, Грушевського, але коли це не з нашої вини луснуло, я назавжди сказав «досить». Українців я тут мало бачу, вони не цікаві й не лояльні. Зустрічаюся з 2-3 українцями. Тепер Ви розумієте, чому хотілось би мені, щоби Ви сюди приїхали!» (Там само. – Арк. 22 зв.)

³⁶ Там само. – Арк. 22.

³⁷ Там само.

³⁸ Там само. – Арк. 2 зв. У 1942-1944 рр. М. Чубатий заощадив невелику суму, читаючи лекції на суспільно-політичні теми в США та Канаді, й придбав занедбану курячу ферму в штаті Нью-Джерсі. Дружина М. Чубатого, якій допомагав найманий працівник, утримувала на фермі 200 курей. Це давало можливість вченому займатися редакторською роботою і одночасно забезпечити необхідний прожитковий рівень для сім'ї (Григорук Н. Микола Чубатий – науковець та громадський діяч // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – Тернопіль, 2010. – Вип. 5. – У 2-х чч. – Ч. 1. – С. 5).

³⁹ Дописано зверху.

⁴⁰ Archives of the Schevchenko Scientific Society in New York. – Архів Лева Окіншевича. – Спр. 1. – Арк. 2 зв.

⁴¹ Там само. – Арк. 18.

⁴² Падох Я. Лев Окіншевич – видатний історик державного права України-Гетьманщини // Український історик – 1982 - № 3-4. – С. 94.

- ⁴³ Archives of the Shevchenko Scientific Society in New York. – Архів Лева Окіншевича. – Спр. 1.. – С. 94.
- ⁴⁴ Там само. – Арк. 2 зв., 3, 6 зв.
- ⁴⁵ Там само. – Арк. 15.
- ⁴⁶ Речення дописано від руки.
- ⁴⁷ Дописано від руки. —
- ⁴⁸ Тут і у далі в листах власноручний підпис автора.
- ⁴⁹ Слово дописане від руки над рядком
- ⁵⁰ Два слова вдруковано над рядком.
- ⁵¹ Два останні речення вписані від руки.
- ⁵² Вдруковано над рядком.
- ⁵³ Дописано від руки.
- ⁵⁴ Дописано зверху від руки.
- ⁵⁵ Виправлено.
- ⁵⁶ Над рядком рукою дописано «American Christian Committee for Refugees».
- ⁵⁷ Дописано рукою.
- ⁵⁸ Вписано від руки.
- ⁵⁹ Дописано від руки.
- ⁶⁰ Про співпрацю Миколи Чубатого з часописом «Свобода» див. примітка №28.
- ⁶¹ Дописано зверху.
- ⁶² Мова про Валентину Василівну Радзімовську (1886-1953) – засновницю української школи біохіміків і фізіологів, професора з 1924 р., з 1945 р. викладала у Німеччині, в 1950 р. виїхала до США, дійсний член НТШ та УВАН (Малюта О. Радзімовська Валентина Василівна // Енциклопедія історії України. – Т. 9. – К., 2012. – С. 109. Див. також: Розгін І. Валентина Радзімовськаю Короткий нарис життя та наукової й громадської її діяльності. – Вінніпег, 1968).
- ⁶³ Ді-Пі – табори перемішених осіб на німецькій та австрійській території, що були окуповані військами Англії, Америки та Франції. В 1945-1955 рр. через ці табори пройшло близько 10 млн. осіб з різних країн. Петро Часто, пишучи про українців у цих таборах, підкреслював: «...Принаймні в сотні таборів – кожен кількістю від 2000 до 5000 – переважали українці. Загалом рахунок їх ішов на сотні тисяч. Було, отже, з чого виникнути духовній, культурно-освітній, психологічній атмосфері українства. Чи ж не гідний подиву цей вияв національної єдності наприкінці 1940-их років у таборах «Ді-Пі» діяло 102 народні школи, 35 гімназій, понад 40 технічно-фахових навчальних закладів, понад 100 різних курсів, виходило понад 200 україномовних періодичних видань, побачило світ понад 800 українських книжок... Невеликими громадами українці залишалися в Англії, Франції, у тій же Західній Німеччині, але велика їх маса рушила за океан, в обидві Америки. США і Канада прийняли з Європи щонайменше 300 тисяч українських скитальців». (Часто П. «Свобода». Вільне слово американської України – Нью Йорк – Ужгород, 2012. – С. 648-649).
- ⁶⁴ Слово вписане знизу від руки.

⁶⁵ Мова про: Чубатий М. Огляд Історії Українського Права. Історія джерел та державного права. – Ч. 1. – Мюнхен, 194. – 88 с.; Чубатий М. Огляд Історії Українського Права. Історія джерел та державного права. – Ч. 2. – Мюнхен, 1947. – 175 с.

⁶⁶ Окіншевич Л. Лекції з історії українського права: Право державне. Доба станового суспільства. – Мюнхен, 1947. – 171 с.

⁶⁷ Гришко Василь Тодосович (1897 - ?) – правознавець, історик права. З 1928 р. працював в Комісії західно-руського та українського права в ВУАН, з 1930 р. став її секретарем. Звільнений з ВУАН в 1934 р., оскільки у її структурі були ліквідовані правничі установи. У 1931-1933 рр. одночасно працював у Київському архіві давніх актів. Під час Другої світової війни виїхав з України, в 1946-49 рр. працював у Мюнхені в УВУ, згодом переїхав до США, а потім до Канади, де і помер. Досліджував історію українського права, права церковного, та історію діаспори (Усенко І. Гришко Василь Тодосович // Енциклопедія сучасної України / http://esu.com.ua/search_articles.php?id=31839).

⁶⁸ «Українські вісті» - часопис, який висвітлював питання культури, економіки, суспільного життя, тощо. Заснований як орган Української революційно-демократичної партії, потім – Фондації ім. Івана Багряного. Перше число часопису вийшло в Німеччині в листопаді 1945 р. Спершу виходив двічі на тиждень, а з 1960 р. став тижневиком. До 1978 р. часопис видавали у Німеччині в Новому Ульмі, а згодом у США в Детройті (1978-2000 рр.). У 1940-1960-х рр. «Українські вісті» підтримували політику Української Національної Ради. З часописом активно співпрацювали Іван Багряний, Василь Гришко, Святослав Гординський, Юрій Шевельов, Ігор Костецький та ін. ([https://uk.wikipedia.org/wiki/Українські_вісті_\(часопис\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Українські_вісті_(часопис))). Див. також: Козак С. Літературний рух української еміграції (на прикладі часопису «Українські вісті» (1945-2000)) // Вісник Книжкової палати. – 2014. – № 7. – С. 37-39.

⁶⁹ «Українська трибуна» – громадсько-політичний часопис націоналістичного спрямування (ОУН Бандери), який виходив у Мюнхені в 1946-1949 рр. Спершу виходив один раз на тиждень, а з 1948 р. – два рази. Спершу головним редактором був З. Пеленський, співпрацювали з часописом О. Лисяк, М. Глобенко, В. Стахів, Д. Чайковський та ін. У видавництві «Української трибуни» виходив журнал «Арка». ([https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_трибуна_\(газета\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_трибуна_(газета))).

⁷⁰ Марголін Арнольд Давидович // Енциклопедія історії України. – Т. 6. – С. 504; Див. також: Khiterer V. Jewish Life in Kyiv at the Turn of the Twentieth Century // Україна модерна. – Вип. 10. – К. – Львів, 2006. – С. 91-94

⁷¹ Про американські дебати щодо можливості переселення біженців, в тому числі українців до США детальніше див: Часто П. «Свобода». Вільне слово американської України. – Нью Йорк – Ужгород, 2012. – С. 657-668

⁷² Речення вписане від руки.

Тетяна Гошко (Зайцева) – кандидат історичних наук, доцент катедри класичних, візантійських і середньовічних студій УКУ. Закінчила історичний факультет Львівського національного університету (1990), працювала в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича (1990-1992), Львівському відділенні Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського (1992-2006), з 2004 р. на посаді доцента УКУ. 2000-2002 – секретар історичної комісії НТШ у Львові. Стипендіатка міжнародних фондів, зокрема Research Support Scheme of the Open Society Institute (1997-1999), American Council of Learned Societies (2001-2002), фундації Є. і Д. Шклярів в УНІГУ (2005), КІУС (2008-2009, 2013) та НТШ-А (2016).

Авторка монографії «Нариси історії магдебурзького права в Україні XIV – початку XVII ст.» (2002) та численних наукових і популярних статей, упорядниці «Хрестоматії з історії України литовсько-польської доби» (2011).